

Kritik mot en åklagare för att ett uttalande under en sakframställning inte kompletterades på visst sätt

Anmälan

AA framförde i en anmälan klagomål mot kammaråklagaren BB, Internationella åklagarkammaren Stockholm, och uppgav bl.a. följande. I oktober 2007 dömdes han av Svea hovrätt till sex års fängelse för grovt narkotikabrott. Stockholms tingsrätt hade tidigare, i november 2006, ogillat åtalet. Under huvudförhandlingen i hovrätten uppgav åklagaren att AA hade haft täta kontakter med en polsk huvudman som misstänktes föra in stora mängder narkotika till landet. AA:s ombud och offentlige försvarare, advokaten CC, frågade åklagaren vem denne huvudman var och fick till svar att åklagaren av spaningstekniska skäl inte kunde berätta det. Hovrätten dömde AA, i enlighet med åklagarens andrahandsyrkande, för att han genom att anvisa två platser där amfetamin skulle finnas att hämta olovligen bjudit ut narkotika till försäljning och på detta sätt förmedlat kontakt mellan en säljare och en viss köpare. AA uppgav vidare att i och med att åklagaren inte talade om vem den polske huvudmannen var, kunde han inte försvara sig mot påståendet att han haft kontakter med honom.

Utredningen

Stockholms tingsrätts dom i mål B 20233-06 och Svea hovrätts dom i mål B 9486-06 begärdes in och granskades. Vidare hämtades muntliga upplysningar in från BB. Hon uppgav att hon under sakframställningen i hovrätten, som en bakgrund och förklaring till varför man hade börjat fatta misstankar mot AA, angett att det fanns information om att det kom in stora mängder amfetamin från Polen, att en viss polsk person misstänktes vara huvudman, samt att denne haft täta kontakter med AA. Hon kunde dock inte minnas om CC frågat efter namnet på den polske huvudmannen eller vad hon i så fall skulle ha svarat.

Ärendet remitterades till Åklagarmyndigheten för upplysningar och yttrande över vad som förevar vid huvudförhandlingen i hovrätten i berört avseende. Av upplysningarna skulle även framgå om AA i något tidigare skede hade fått del av den ovannämnda informationen.

Åklagarmyndigheten (dåvarande vice riksåklagaren DD) kom in med ett yttrande till vilket hade fogats upplysningar från chefsåklagaren EE och BB.

BB upplyste i huvudsak följande.

Målet mot AA gäller grovt narkotikabrott, ett parti om i det närmaste 2 kg amfetamin som tagits i beslag från FF i anslutning till Perstorpsvägen i Farsta, Stockholm den 17 april 2006.

Förundersökning med hemlig teleavlyssning och spaning hade inletts mot AA i början av mars månad 2006. Teleavlyssningen och spaningen mot AA ledde till att misstankar väcktes även mot FF, och efter kontakter mellan de båda greps FF den 17 april 2006 med ovannämnda amfetaminparti. FF dömdes av Stockholms tingsrätt den 4 juli 2006 för bl.a. grovt narkotikabrott till fängelse 6 år och domen fastställdes såvitt avsåg grovt narkotikabrott och påföljd av Svea hovrätt den 6 september 2006.

Spaningsiakttagelser mot AA och FF, avlyssnade telefonsamtal och positioneringar av AA:s telefon sammantagna med bl.a. uppgifter som FF lämnat under förundersökningen ledde till att AA åtalades för grovt narkotikabrott, i första hand för att ha överlåtit den aktuella narkotikan och i andra hand för att bjudit ut narkotikapartiet till försäljning och på detta sätt förmedlat kontakt mellan säljare och köpare.

Jag kan upplysa om att ingripandet mot AA inte skedde i direkt anslutning till gripandet av FF utan sköts upp bl.a. eftersom spaning fortsatt emot den misstänkte huvudmannen. AA greps först den 11 september 2006 och häktades därefter.

Med anledning av AA:s klagomål kan jag upplysa följande angående huvudförhandlingen i hovrätten.

Jag har inlett min sakframställning på följande sätt:

Upprinnelsen till målet som skall behandlas här i hovrätten är ett ärende med spaning och telefonavlyssning som påbörjats redan hösten 2005. Misstankar fanns att amfetamin i stora mängder smugglades från Polen till Sverige och det fanns också misstankar om att en viss person var huvudman i Sverige. Man har gjort stora beslag av amfetamin från ett antal personer med anknytning till den misstänkte huvudmannen.

Denna person har haft täta kontakter med AA och misstankar fanns att AA tog emot stora partier amfetamin och sålde vidare.

Man inledde därför telefonavlyssning mot AA den 8 mars 2006 och spanade mot honom. Avlyssnat nr är xxxxxxxx.

Jag är tämligen säker på att jag uttryckt mig ganska exakt på detta sätt eftersom jag av en tillfällighet hade kvar min skrivna sakframställning från förhandlingen i hovrätten. Jag har funderat på om jag kan ha uttryckt mig på samma sätt i tingsrätten, men måste lämna den frågan helt öppen. Jag har inte kvar något koncept och minns inte vad jag sade.

Jag har inget minne av att jag har fått frågan om den misstänkte huvudmannens namn. Jag känner mig emellertid övertygad om att frågan inte ställts i direkt anslutning till mitt uttalande eftersom jag med all säkerhet hade kommit ihåg om advokaten avbrutit min sakframställning. Eftersom jag inte minns att frågan ställts kan jag inte heller uppge vad jag i så fall skulle ha svarat. Jag är emellertid helt säker på att jag inte har uttryckt mig på det sätt AA påstår eftersom det är ett uttryckssätt som är helt främmande för mig. Jag bedömer det inte heller troligt att jag skulle ha nämnt den misstänkte huvudmannens namn eftersom denne varken var – eller är – åtalad eller dömd för brott som har samband med detta mål. Det skulle inte vara rätt att uppge namnet på en person som endast varit föremål för spaning som inte lett till resultat.

Av samma skäl kan jag inte tänka mig att jag har nämnt den misstänkte huvudmannens namn för AA under förundersökningen. Jag har frågat utredningsmannen kriminalinspektören GG om han under förundersökningen nämnt detta namn för AA. Han uppger att det har han inte gjort, men han svarar däremot spontant ”men det gjorde jag ju under mitt vittnesmål i hovrätten”. Vid närmare frågor säger han sig inte vara säker på detta men att det var hans första spontana minnesbild. Jag har också ett svagt minne av att han kan ha sagt på detta sätt.

Mitt uttalande i inledningen av sakframställningen är enbart avsedd som en upplysning om varför man inledde spaning med telefonavlyssning mot AA. Denna uppgift har inte med den åtalade gärningen att göra. Åtalet avser enbart överlåtelse av amfetamin till FF, eller i andra hand, förmedlande av kontakt mellan säljare och köpare. Uppgiften saknar fullständigt bevisvärde mot AA (men hade utan svårighet kunnat bevisas om jag hade bedömt det som intressant) och har heller inte av hovrätten lagts till grund för domen i någon del.

Jag kan ha den synpunkten att om hovrättens ordförande – eller AA:s försvarare – hade ansett att det var ett olämpligt yttrande från min sida borde detta föranlett någon form av påpekande under förhandlingen, men så var inte fallet. Tvärtom uttryckte AA inte någon missbelåtenhet utan vi skildes efter förhandlingen som de bästa vänner.

EE fann sammanfattningsvis att det inte fanns någon anledning att rikta kritik mot BB:s handläggning av ärendet och uppgav bl.a. följande.

Det ställs mycket stora krav på en åklagare i omfattande ärenden. Ett av kraven är att åklagaren på ett pedagogiskt sätt ska kunna förklara ärendet för rätten under sakframställningen, så att en rättegång kan äga rum på ett effektivt sätt, den skriftliga bevisningen kan förebibras koncentrerat och relevanta frågor kan ställas till bevispersoner.

Uppgifterna har lämnats av åklagaren endast under sakframställningen, vilket innebär att de inte utgör processmaterial och inte utgör bevisning imålet. Uppgifterna har inte heller varit så konkreta att de ”svärtat ned” den tilltalade under rättegången.

Enligt min mening måste en åklagare tillåtas att på bästa sätt förklara sitt ärende. Detta innebär att även uppgifter som det inte förs bevisning om, men som ger ett stöd för förståelsen av ärendet, är relevanta att nämnas i en sakframställning.

Av klagomålet framgår vidare att kammaråklagaren BB vägrat svara på frågan om vem den misstänkte huvudmannen var. Av BB:s yttrande framgår att hon inte kommer ihåg att denna fråga varit aktuell och att hon inte vanligtvis uttalar sig på det sätt som klaganden gett uttryck för.

En generell fråga som uppkommer är om detta är en uppgift som kan undanhållas den tilltalade trots reglerna om partsinsyn. Av yttrandet från kammaråklagaren BB framgår att uppgiften under sakframställningen endast syftat till att ge en förklaring till varför intresset riktades mot den nu aktuella tilltalade personen. Uppgiften saknar vidare koppling till den åtaladegärningen. Det kan enligt min mening inte finnas någon rätt till partsinsyn rörande denna uppgift.

Med denna slutsats uttalar jag mig inte om frågan om partsinsyn konfidentialitet.

En åklagare kan vid handläggning av ett ärende ha kunskap om förhållanden som har ett nära eller mera avlägset samband med ärendet. I dessa situationer uppstår ofta frågor som tangerar rätten till partsinsyn, sekretess och objektivitetsprincipen.

Detta innebär svåra bedömningar, men åklagarens objektivitetsplikt är grundläggande. I och med denna skyldighet finns inte utrymme för en åklagare att utelämna omständigheter som talar till en misstänkt eller tilltalad persons fördel.

I ärendet finns ingenting som tyder på att en sådan situation har varit för handen.

DD

De närmare detaljerna kring den aktuella brottsmisstanken samt vilka överväganden domstolarna har gjort framgår av de bifogade domarna från Stockholms tingsrätt respektive Svea hovrätt.

Jag ansluter mig till kammarchefens bedömning och hänvisar därför till det han har anfört.

Det kan avslutningsvis nämnas att Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum Malmö, har sammanställt en RättsPM (2008:4, bifogas) som behandlar den misstänktes rätt till insyn.

AA yttrade sig och gav in ett antal handlingar, bl.a. ett svar från polisen på en begäran om att få ut den s.k. slasken, dvs. utredningsmaterial som inte tagits med i förundersökningsprotokollet, och en resningsansökan. Av handlingarna framgick bl.a. att det i slasken fanns ett antal spaningsrapporter där AA förekom och att en av de övriga personerna som förekom i rapporterna beskrevs som polsktalande.

CC gav in en skrivelse och uppgav bl.a. att han – såvitt han kommer ihåg – frågade åklagaren om namnet på den misstänkte huvudmannen efter hennes sakframställning och att han, enligt sina anteckningar från förhandlingen, inte fick något svar på frågan.

Det inhämtades därefter att Högsta domstolen den 23 november 2009 avslagit AA:s resningsansökan.

I ett beslut den 21 maj 2010 anförde *chefsJO Melin* följande.

Bedömning

Inledning

Av utredningen har sammanfattningsvis följande framgått. AA åtalades för bl.a. grovt narkotikabrott. I första hand påstod åklagaren att han överlätit narkotika och i andra hand att han på visst sätt bjudit ut narkotika till försäljning och förmedlat kontakt mellan en säljare och en köpare. Tingsrätten ogillade åtalet. Åklagaren, BB, överklagade domen och uppgav under sakframställningen i hovrätten – som en upplysning angående varför spaning inleddes mot AA – att det fanns misstankar om att amfetamin i stora mängder smugglades från Polen till Sverige, att AA haft täta kontakter med den person som misstänktes vara huvudman i Sverige och att det fanns misstankar om att AA tog emot stora partier amfetamin och sålde vidare. Hovrätten dömde AA i enlighet med andrahandsyrkandet, dvs. för att han förmedlat kontakt mellan säljare och köpare.

Såväl AA som hans ombud och offentlige försvarare, CC, har uppgett att CC frågade BB om namnet på den misstänkte huvudmannen och att frågan inte besvarades. CC har vidare uppgett att han – såvitt han kommer ihåg – ställde frågan efter åklagarens sakframställning. BB har uppgett att hon inte har något minne av att hon fått frågan, men att hon känner sig övertygad om att frågan inte ställdes i direkt anslutning till uttalandet. Jag har inte funnit anledning att

ifrågasätta AA:s och CC:s uppgift om att frågan faktiskt ställdes och utgår således vid min bedömning från att så skedde.

Allmänt om sakframställningar

Åklagarens uppgifter om AA:s kontakter med den misstänkte huvudmannen m.m. lämnades vid en huvudförhandling i hovrätten, närmare bestämt under sakframställningen.

En sakframställning syftar till att göra det möjligt för rätten att kunna följa bevisningen. Åklagaren ska därvid ange vad han eller hon påstår och har för avsikt att bevisa. Det är inte meningen att åklagaren ska redogöra bara för omständigheter som talar mot den tilltalade. Även omständigheter som talar för den tilltalade ska alltså tas med (Fitger, Rättegångsbalken, En kommentar på Internet, 46 kap. 6 § RB).

Åklagarmyndigheten har ansett att de aktuella uppgifterna inte utgjorde processmaterial. I den frågan kan det finnas olika meningar. Jag kan emellertid inte inse att saken har någon betydelse för bedömningen av detta ärende och nöjer mig därför med att nämna att jag för egen del anser att ett uttalande som görs av åklagaren under sakframställningen är att betrakta som processmaterial oavsett om de uppgifter som lämnas i uttalandet utgör ett led i den åtalade gärningen eller inte och oberoende av om det förs någon bevisning till styrkande av uppgifterna.

Det kan naturligtvis inte krävas att allt som åklagaren redovisar under sakframställningen måste ha ett omedelbart samband med den åtalade gärningen och det kan säkert många gånger vara en fördel, inte minst i mål av viss omfattning, om åklagaren inledningsvis tecknar en bild av bakgrunden till åtalet. Åklagaren bör, som EE uttryckt saken, tillåtas att på bästa sätt förklara sitt ärende. En åklagare bör emellertid enligt min uppfattning avstå från att lämna uppgifter som är ägnade att framställa den tilltalade i dålig dager, om uppgifterna inte också är av betydelse för rättens prövning av åtalet. Eftersom det, med vissa här inte aktuella undantag, inte kan råda sekretess för en uppgift som lagts fram vid en offentlig förhandling bör en åklagare under samma förutsättningar, dvs. att uppgifterna inte fordras för rättens prövning, inte heller redovisa uppgifter som kan vara sekretesskänsliga eller som kan leda till att sekretesskänsliga uppgifter behöver lämnas ut.

De aktuella uppgifterna

AA var åtalad i första hand för att själv ha överlåtitt en betydande mängd amfetamin, i andra hand för att på visst sätt ha bjudit ut amfetaminet till försäljning och förmedlat kontakt mellan en säljare och en köpare. Åklagarmyndigheten synes anse att det aktuella uttalandet, dvs. att AA haft täta kontakter med en person som misstänktes vara huvudman för en omfattande smuggling av amfetamin från Polen till Sverige, inte "svärtat ned" AA och har också uppgett att uppgiften saknade samband med den åtalade gärningen.

Den av åklagaren i andra hand åberopade gärningsbeskrivningen byggde således på att AA i egenskap av förmedlare främjat narkotikahandel. Eftersom BB inte klargjorde att det saknades samband mellan spaningarna mot den misstänkte huvudmannen och åtalet mot AA, måste det mot den bakgrunden enligt min mening anses ha legat nära till hands att – låt vara felaktigt – uppfatta uppgifterna som att det faktiskt fanns ett sådant samband. Uttalandet skulle vidare, i avsaknad av den kompletterande informationen om att spaningarna inte lett till resultat, också kunna uppfattas som om AA kunde vara involverad i annan narkotikabrottslighet där lagföring ännu inte kommit till stånd. Detta borde BB ha insett och hon borde därför – när hon nu ansåg att hon borde redovisa kontakterna – också ha klargjort att spaningarna mot den misstänkte huvudmannen inte hade lett till resultat och att det inte fanns något samband mellan kontakterna och den åtalade gärningen.

Det är vidare möjligt att AA – om det klargjorts att de nämnda kontakterna saknade betydelse för prövningen av åtalet – inte hade ansett sig ha behov av att få veta namnet på den misstänkte huvudmannen. När nu den kompletterande informationen inte lämnades förefaller det å andra sidan, med hänsyn till hans inställning i skuldfrågan, förståeligt att AA ville veta vem denne person var, t.ex. i syfte att kunna lämna en alternativ förklaring till sina kontakter med personen i fråga.

Borde frågan ha besvarats?

BB har uppgett att hon är helt säker på att hon, om hon fick frågan, i så fall inte besvarade den på det sätt som AA har beskrivit. Hon har också uppgett att hon inte bedömer det som troligt att hon skulle ha nämnt den misstänktes namn eftersom denne varken var – eller är – åtalad eller dömd för brott som hade samband med det aktuella målet och att det inte skulle vara rätt att uppge namnet på en person som endast varit föremål för spaning som inte lett till resultat.

Det är visserligen lätt att principiellt instämma i att det vore fel att avslöja namnet på en person som endast varit misstänkt för brott utan samband med åtalet. Ett skydd för enskildas personliga förhållanden i en förundersökning finns ju också i 35 kap. 1 § första stycket offentlighets- och sekretesslagen (tidigare 9 kap. 17 § första stycket sekretesslagen).

I ett enskilt fall kan emellertid en tilltalads rätt till en rättvis rättegång och ett effektivt försvar stå i motsättning till det nyss nämnda sekretessintresset. Ett tidigare ärende (JO 2007/08 s. 87) gällde bl.a. frågan om en tilltalads rätt till insyn i fråga om uppgifter som inhämtats inom ramen för en annan, pågående, förundersökning. Jag uttalade i det ärendet bl.a. följande (s. 104).

Därutöver följer av objektivitetsprincipen att åklagaren måste pröva om uppgifterna i den andra förundersökningen skulle kunna vara av betydelse för den misstänktes försvar. Om så är fallet är åklagaren i princip skyldig att låta dessa uppgifter komma till försvarets kännedom. Vid de överväganden som måste göras för att bedöma utredningsmaterialet måste en misstänkt persons rätt till en rättvis rättegång och till ett effektivt försvar – en rätt som ligger till grund för rättegångsbalkens regelsystem och som följer av artikel 6 i Europakonventionen – väga tungt. I ett sådant fall måste

det brottsbekämpningsintresse som reglerna om förundersökningssekretess syftar till att säkerställa få vika för den misstänktes rätt till en rättvis rättegång.

En motsvarande skyldighet gäller givetvis också för det fall att uppgifterna framkommer sedan en person åtalats.

Jag anser att motsvarande överväganden måste vara vägledande även vid en konflikt mellan sekretess till skydd för en enskild och en annan misstänkts eller tilltalads rätt att ta del av uppgifter för att förbereda eller utföra sitt försvar.

I det aktuella ärendet uppstod således – i och med att försvaret ställde frågan om vem den misstänkte huvudmannen var – en situation i vilken en tidigare misstänkts intresse av att det inte skulle bli offentligt att han varit föremål för misstankar om brott stod mot den tilltalades intresse av att kunna försvara sig mot uppgifter som lämnats av åklagaren under en huvudförhandling. Det var visserligen inte fråga om ett uttalande rörande en omständighet som omfattades av den aktuella gärningsbeskrivningen och som åklagaren avsåg att söka leda i bevis. Jag anser emellertid att uppgifterna med fog kunde uppfattas ha sådan anknytning till det slag av brottslighet som åtalet avsåg att sekretesskyddet, om saken ställts på sin spets, även i detta fall hade bort få ge vika till förmån för den tilltalades intresse.

BB borde således i första hand – när hon valde att redogöra för kontakterna – också självant ha redovisat att spaningarna mot den misstänkte huvudmannen varit resultatlösa och att det inte fanns något samband mellan AA:s kontakter med denne och den åtalade gärningen. När så inte skedde borde hon åtminstone ha klargjort detta när frågan om den misstänkte huvudmannens identitet ställdes. Det är, som jag tidigare framhållit, inte otänkbart att konflikten mellan de motstående intressena i så fall hade kunnat undvikas. Om emellertid försvaret likväl ansett sig ha behov av den ytterligare informationen borde BB, som jag ser det, ha besvarat frågan.

Vad AA i övrigt har anfört föranleder ingen ytterligare åtgärd eller något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i vad jag nu har anfört.